

ΑΝΩΤΑΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

**ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΑΙ
ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΚΕΨΙΣ**

ΛΟΓΟΣ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΤΗΝ 29ην ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1971
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΟΡΤΗΝ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑΝ ΤΕΛΕΤΩΝ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΥΠΟ
ΜΑΡΙΑΣ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ - ΔΕΛΙΒΑΝΗ
ΤΑΚΤΙΚΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΔΡΑΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΕΩΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1971

ΑΝΩΤΑΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΑΙ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΚΕΨΙΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΘΡΟΝΘΕΙΣ ΤΗΝ 29ην ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1971
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΟΡΤΗΝ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑΝ ΤΕΛΕΤΩΝ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΥΠΟ
ΜΑΡΙΑΣ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ - ΔΕΛΙΒΑΝΗ
ΤΑΚΤΙΚΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΑΡΑΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΕΩΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1971

Παναγιώτατε,
Στρατηγέ μου,
Κύριε Πρύτανη,
Κύριοι εκπρόσωποι πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν,
Κύριε Κοσμητορ,
Κύριε Κυβερνητικῆ Ἐπιτροπῆ,
Κυρίαί καὶ Κύριοι Συνάδελφοι,
Κυρίαί, Δεσποινίδες καὶ Κύριοι,
Ἄγαπητοὶ φοιτηταὶ καὶ φοιτήτριάι.

Λαβοῦσα ἐντολὴν ἐκ τῆς Συνελεύσεως τῶν Καθηγητῶν, νὰ ἐκφωνήσω τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἡμέρας, ἀπεδέχθην τὴν τιμητικὴν αὐτὴν διάκρισιν μετὰ πολλῶν δισταγμῶν. Καὶ τοῦτο διότι κατ' ἀρχὴν δὲν τυγχάνω εἰδικὴ περὶ τὸ ἔργον τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ συνεπῶς ὑπάρχει πάντοτε ὁ κίνδυνος ἐξαγωγῆς θεβιασμένων συμπερασμάτων ἢ παρερμηνείας τῶν ἰδεῶν τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν. Κατὰ δεύτερον λόγον ἡ προσπάθεια ἐξευρέσεως πτυχῶν εἰς τὰ ἔργα τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, αἱ ὁποῖαι νὰ μὴ ἀπετέλεσαν εἰσέτι τὰ κεντρικὰ σημεῖα ἀναλόγων πανηγυρικῶν, εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων καταδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν, μερικὴν ἢ ὀλικήν. Πρόκειται διὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα ἐξηγητήθησαν, θὰ ἔλεγον ἐν πολλοῖς, ὑφιστάμενα ἐξέτασιν ἀπὸ ὄλης τὰς πλευρᾶς, ἐμφανεῖς καὶ ἀφανεῖς, ἀμέσους καὶ ἐμμέσους, ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς ἀντικειμενικότητος ἢ μὲ τὴν βασικὴν ἐπιδιώξιν ἐξαγωγῆς ὠρισμένων, ἐκ τῶν προτέρων γνωστῶν συμπερασμάτων. Ὡς ἐκ τούτου, καὶ ἡ ἰδική μου προσπάθεια ἐξευρέσεως κατευθύνσεων, εἰς τὸ ἔργον τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, αἱ ὁποῖαι νὰ μὴ εἶναι ἤδη εὐρέως γνωσταί, θὰ ἔπρεπε νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ὄλης σχετικὴ καὶ οὐχὶ ὡς ἀπόλυτος πρωτοτυπία. Πράγματι, αἱ ἰδέαι, μὲ τὰς ὁποίας θὰ ἀσχοληθῶ εἰς τὴν ὁμιλίαν μου αὐτὴν ἀπετέλεσαν, πλειστάκις ἤδη, ἀντικείμενον προηγουμένων ἐρευνῶν ἔτιονίσθη, ὁμως, κυρίως, ἡ κοινωνικὴ τῶν σημασία καὶ οὐχὶ τόσον, ἐξ ὧν τοῦλάχιστον γνωρίζω, ἡ οἰκονομικὴ τῶν τοιαύτη.

Ἐξετάζοντες, ἐν τούτοις, τὴν συμβολὴν τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς οἰκονομικῆς σκέψεως τῆς ἐποχῆς τῶν καὶ διὰ τῆς ἀενάου ἱστορικῆς συνεχείας τῆς, διὰ μέσον τῶν 17 αἰώνων, ἐξευρέσεως σχέσεως αἰτίου πρὸς αἰτιατόν, εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς σκέψεως, δὲν θὰ πρέπη νὰ μᾶς διαφύγη, οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον, ὅτι τὸ κύριον, τὸ βασικὸν συστατικὸν τῆς ὑπάρξεώς τῶν ἦτο ὅτι οὗτοι ἦσαν Χριστιανοί. Ἡ θαθεῖα κλασσικὴ μόρφωσις, τὴν ὁποῖαν ἔλαβον, τοὺς ἐπέτρεπε, θεβαίως, νὰ ἔχουν ἔγκυρον γνώ-

μην και επί καθαρώς επιστημονικῶν θεμάτων τῆς ἐποχῆς των' πλὴν, ὅμως, δόκιμος τοῦτο ἐγένετο, ἐπρόκειτο σαφῶς περὶ σκοποῦ ἡσσονος σημασίας, ὃ ὁποῖος ἐπιστεῦετο ὅτι ἐξυπηρετεῖ τὸν θεμελιώδη στόχον, ἦτοι τὴν διάδοσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τὴν σύνδεσιν τῆς μετὰ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν⁽¹⁾. Οἱ τρεῖς Μεγάλοι, τὴν ἐσοτὴν τῶν ὁποίων τιμοῦν σήμερον, ἀπὸ κοινοῦ, ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία, κατώρθωσαν νὰ συγκεράσων τὰ δύο μεγάλα προβλήματα τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἀσύνδετα, μεταξὺ των, ἠκολούθουν τὴν ἀλόγιστον πορείαν τῶν ρευμάτων τῆς ἐποχῆς των καὶ νὰ προσφέρουν εἰς δλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα τὴν λύσιν των' λύσιν, ἡ ὁποία ὅμως προϋπέθετε τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἀντιμετώπισιν των. Ἡ ὀξυδέρκεια τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, ἡ ἀγάπη των διὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ὁ θαυμασμός των διὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα τοὺς ὠδήγησαν εἰς τὴν συνθετικὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς ἐποχῆς των. Ἡ ὑπηρεσία, τὴν ὁποῖαν προσέφεραν εἰς δλόκληρον τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν, τοῦ ὁποῖου αἱ πρῶται ρίζαι εὐρίσκονται εἰς τὸ κλασσικὸν ἑλληνικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον, καὶ χάρις εἰς τοὺς τρεῖς τιμωμένους σήμερον Ἱεράρχας, διετηρήθη ἀνέπαφον διὰ μέσου των χιλιετηρίδων, εἶναι πράγματι ἀνυπολόγιστος⁽²⁾.

Προκειμένου νὰ ἐξετάσωμεν τὴν θέσιν, τὴν ὁποῖαν ἔλαβον οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι ἔναντι τῶν οικονομικῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς των, θὰ ἦτο νομίμως, σκόπιμον νὰ ἐξετάσωμεν, κατ' ἀρχὴν, ἐν ὀλίγοις, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν οικονομικὴν κατάστασιν, ἡ ὁποία ἐπεκράτει τὴν ἐποχὴν των, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν προσωπικότητα τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, ἐν συνεχείᾳ δὲ νὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἀνεύρωμεν τὴν συμβολὴν των εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς οικονομικῆς σκέψεως.

§ I. ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΝ ΠΛΑΙΣΙΟΝ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ

A) ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΝ ΠΛΑΙΣΙΟΝ

Ἡ κοινωνία, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐμεγαλοῦργησαν οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι, ἤρχετο εἰς πλῆρη ἀντίθεσιν πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Ἀπεδίετο, γενικῶς, μεγάλη σημασία εἰς τὰ ἐγκόσμια ἀγαθὰ, ἐκ μέρους τῶν πλουσίων, ἐνῶ ἡ ἀντιμετώπισις τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, ἦτοι τοῦ πλοῦτου, τῆς ἐργασίας,

(1) Ὅρα Γρ. Π. Κασμάτη, Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ἡ κοινωνικὴ διδασκαλία τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, Ἀριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, 1933, σελ. 10 καὶ ἐπ.

(2) Ὅρα Ἐμμ. Κριαρᾶ, Οἱ τρεῖς Μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ ἀρχαῖα γράμματα, Ἀριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, 1955, σελ. 3.

τῆς δουλείας κλπ. ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς μετὰ θάνατον ζωῆς ἀπετέλει τὸ ἀναγκαστικὸν καὶ θλιβερὸν προνόμιον τῶν ἐνδεῶν. Ὁ Ἰησοῦς καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, βασιθεύοντες κυρίως εἰς τὴν μυστικιστικὴν πτυχὴν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἡ ὁποία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς, διεχώρισαν τὴν ἐπίγειον ἀπὸ τὴν οὐράνιον ζωὴν διὰ τοῦ χαρακτηριστικοῦ ἀποφθέγματος «ἀπόδοτε λοιπὸν τὰ τοῦ Καίσαρος εἰς τὸν Καίσαρα καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν Θεόν» (3). Οὕτως, ὁ Χριστιανισμὸς τῶν πρώτων χρόνων δὲν συμμετέχει ἐπιμακρῶς εἰς τὰ ζωτικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς καὶ ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νὰ λησμονήσῃν τελείως τὸ ὕλικόν τιμῆμα τῆς ὑπάρξεώς των καὶ νὰ ἀσχοληθοῦν ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς των (4). Οἱ Χριστιανοὶ τοῦ Δ' μ. Χ. ἀλόγως ἀντεμετώπιζον καθημερινῶς προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀπῆλθον ἀπὸ τὴν λύσιν διάφορον τῆς ὑποσχέσεως τῆς αἰωνίου ζωῆς. Τὰ προβλήματα αὐτὰ δύνανται νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἀκολούθως:

α) Κατ' ἀρχὴν, ἐπεκράτει σοβαρὰ οἰκονομικὴ κρίσις εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς δραστηριότητος, ἤτοι εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν βιοτεχνίαν καὶ τὸ ἐμπόριον· ὁ κοινωνικὸς καταμερισμὸς τῶν ἔργων δὲν εἶχεν εἰσέτι λάβει διαστάσεις. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἀστάθεια τοῦ νομίσματος ἐνεθάρρυνε τὸν ἀντιπραγματισμὸν καὶ ἐμείωνεν τὴν σημασίαν τοῦ χρήματος ἐντὸς τῆς οἰκονομίας (5). Τὰ βαθύτερα αἷτια τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἦσαν ποικίλα (6), ὡς μεταξὺ ἄλλων, μεγάλα θεομηνία καὶ θαρραρικαὶ ἐπιδρομαί· πολιτικὴ ἀκαταστασία· ἐκχριστιανισμὸς πολλῶν, οὐχὶ διότι ἐπίστευον εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ χάριν ἀποκτήσεως προνομίων καὶ εὐνοιῶν· ἡ σφοδρότης τῶν θρησκευτικῶν ἀγώνων καὶ ἡ συνεχὴς μεταβολὴ θρησκευτικῶν καθεστώτων. Εἰς τοὺς ἀνωτέρω λόγους θὰ πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ διατήρησις εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος, τῆς ἀρχαιοελληνικῆς περιφρονήσεως οἰασθῆποτε χειρωνακτικῆς ἐργασίας, ἡ ἀποία ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν συνεχῆ μείωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δούλων ἐλάμβανε τὴν μορφήν ὀξυτάτου προβλήματος.

β) Κατὰ δεύτερον λόγον, ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὸν οἰκονομικὸν βίον καὶ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ συνόλου τῶν μέτρων πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν προσόδων τοῦ δημοσίου ἐγένετο κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος ἀπέβαιεν εἰς βάρος τῶν ἀσθενεστέρων, οἰκονομικῶς, κοινωνικῶν τάξεων. Πράγματι, μεταξὺ ἄλλων, δυνατόν νὰ

(3) Κατὰ Ματθαῖον, Κεφ. ΚΒ', § 21.

(4) Ὁσα Μ. De Unamuno, L'agonie du christianisme, μετάφρασις εἰς τὴν γαλλικὴν, Παρίσιον, 1925, σελ. 83 καὶ ἐπ.

(5) Ὁσα Μ. Rostovtzeff The social and economic history of the roman empire, Ὁξφόρδη 1926, σελ. 159 καὶ ἐπ. καὶ 420 καὶ ἐπ.

(6) Ὁσα Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, 1862, Β', σελ. 738 - 9.

ἀναφερθῆ ἢ πραγματοποιουμένη, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἰδιαίτερος ἀνὸς κατανομὴ τοῦ εἰσοδήματος, ἢ ὁποία κατέληγεν εἰς πενίαν, ἐπατεῖαν καὶ ἀνάγκην πωλήσεως τῶν τέκνων τῶν πτωχῶν⁽⁷⁾, ἢ διαμόρφωσις τῆς ἐγγείου προσόδου εἰς λίαν ὑψηλὸν ἐπίπεδον, ὡς καὶ ἡ ἐπιβολὴ ἐπαχθῶν φόρων, κυρίως, ἐπὶ τῶν πτωχῶν⁽⁸⁾.

γ) Κατὰ τρίτον λόγον τὸ δημόσιον διέθετε τὰς πάσης φύσεως προσόδους του καταναλωτικῶς καὶ οὐχὶ παραγωγικῶς, ἤτοι διὰ τὴν κάλυψιν τῶν γραφειοκρατικῶν ἀναγκῶν, ὡς καὶ τῶν ἀναγκῶν πολυτελείας τῆς αὐτῆς⁽⁹⁾. Ἐπρόκειτο ἀπ' ἐνὸς μὲν διὰ τὴν ἀμοιβὴν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἦτο μεγάλος, ἐνῶ ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐργασίας των ἰδιαίτερος χαμηλὴ, καὶ ἀπ' ἑτέρου διὰ τὴν ἀνάγκην συντηρήσεως τῶν εὐνούχων, τῶν ὀρχηστῶν, τῶν γελωτοποιῶν καὶ τῶν ποικίλων ἄλλων παρασίτων τῆς αὐτῆς⁽¹⁰⁾.

δ) Τέλος ἡ πλεονεξία, ἢ ὁποία ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, πλὴν τῆς καθαρῶς ἠθικῆς τοιαύτης, δυνατόν νὰ ἀποβῆ ἐξ ἴσου δυσμενῆς διὰ τὴν οἰκονομίαν, ὅσον καὶ ἡ ὑπερβολικὴ λιτότης, ᾗδήγει εἰς ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐργασίας τῶν ἀδυνάτων καὶ εἰς διάδοσιν τῆς δωροδοκίας.

Τὰ ληφθέντα, ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, μέτρα ἀνορθώσεως τῆς σοβαρᾶς αὐτῆς καταστάσεως ἀπέβησαν, γενικῶς, ἀνεπαρκῆ, διότι τὰ αἷτια τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀποσυνθέσεως δὲν ἦσαν ἐπιφανειακά ἀλλὰ διαρθρωτικά. Ἐπρόκειτο διὰ μέτρα, τὰ ὁποία καθίστων τὴν ἐργασίαν ὑπόχρεωτικὴν, διὰ τῆς ὀργανώσεώς της εἰς ἀναγκαστικὰς ἐπαγγελματικὰς συντεχνίας, ἐπέφερον ἐξίσοσιν μεταξὺ φορολογικοῦ συστήματος ἐπαρχιῶν καὶ φορολογικοῦ συστήματος πρωτευούσης, διένειμον δωρεὰν ἄρτον εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἐπέβαλον διατιμῆσεις κ. ο. κ.⁽¹¹⁾.

Ἡ ἀντιμετώπισις τῶν ὀξέων τούτων οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ταχεῖα καὶ νὰ μὴ ὀδηγήσῃ εἰς τοιοῦτου εἶδους ἀντιδράσεις, αἱ ὁποῖαι νὰ ἔθετον εἰς κίνδυνον αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπόστασιν τοῦ κράτους.

Ἡ ἀπόφασις τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὅπως συμβιβασθοῦν μὲ τὴν ὑπάρχουσαν γενικὴν κατάστασιν καὶ ἀκολουθήσουν, τρόπον τινά, τὴν μέσην ὁδόν, οὐδόλως θὰ ἔπρεπε νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἀδυναμία. Εἶναι προνόμιον τῶν

(7) Π. Ἰ. Μπρατσιώτου, ἔ. ἀ. σελ. 5.

(8) Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἐπακρατοῦν, σήμερον, σύστημα προοδευτικῆς φορολογίας.

(9) Ὅρα Δ. Μπαλάνου, Ἡ πολυτέλεια κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1922.

(10) Π. Ἰ. Μπρατσιώτου, ἔ. ἀ., σελ. 5.

(11) Ὅρα Λακταντίου, De Mort. Persecutorum, VII 6.

μεγάλων ιστορικών φυσιογνωμιών, η ικανότης να αντίλαμβάνονται ότι η μεταβολή των κακώς έχοντων δεν είναι έφικτή, όταν δεν υπάρχει διάδοχος κατάστασις· εις αυτήν την περίπτωση είναι προτιμότερα η άποδοχή του κατεστημένου και συγχρόνως η συνεχής και σύντομος προσπάθεια βελτιώσεώς του, ως και η σταδιακή δημιουργία των προϋποθέσεων, διά την εκ βάθρων μεταβολήν του.

Β) Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ

Παρά τὸ γεγονός ότι εἰς τὸ σημεῖον εἰδικῶς τοῦτο κινδυνεύομεν νὰ ἐπαυλάθωμεν γεγονότα καὶ σκέψεις, τὰ ὁποῖα εἶναι πράγματα, ἐν πολλοῖς, γνωστὰ εἰς ὅλους, ἐν τούτοις, νομίζομεν ὅτι θὰ ἀπετέλει ἀσέβειαν πρὸς τὴν μνήμην τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, ἐὰν τὴν ἡμέραν αὐτὴν τῆς κοινῆς ἐορτῆς των, ἢ ὁποῖα ἐθεοσπίσθη ἐπὶ Αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ τῷ 1100, δὲν ἀναφέραμεν, ὀλίγα τινά, περὶ τῶν σπουδῶν καὶ τῆς ἐν γένει προσωπικότητός των.

α) Ὁ Μέγας Βασίλειος ὑπῆρξεν ὑπέροχος ἄνθρωπος, ὑπέροχος ἱεράρχης καὶ ὑπέροχος συγγραφεὺς⁽¹²⁾. Ὁ πατὴρ του ἦτο συνήγορος καὶ τοῦ ἐδίδαξεν τὰ πρῶτα γράμματα. Ὅταν ἔγινεν 20 ἐτῶν, ἦλθεν εἰς τὰς «χρυσᾶς» Ἀθήνας καὶ ἐκεῖ ἐδέχθη τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, σπουδάσας τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ρητορικὴν, γεωμετρίαν, ἀστρονομίαν καὶ ἱατρικὴν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη. Τὸ 356 ὁ Βασίλειος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του τὴν Καισάρειαν, ὅπου ἐβαπτίσθη. Ἐν συνεχείᾳ, ἐταξίδευσεν εἰς Αἴγυπτον, Παλαιστίνην, Συρίαν καὶ Μεσοποταμίαν. Ρέπων ἤδη πρὸς τὸν ἀσκητισμὸν καὶ δεχθεὶς τὴν ἐπίδρασιν τῶν σπουδαιότερων ἀσκητῶν τῆς ἐποχῆς του, ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ ἀσκητῆς. Οὕτως ἀφοῦ διένεμεν τὰ ὑπάρχοντά του εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἀπεσύρθη παρὰ τὸν ποταμὸν Ἴριον καὶ διήγεν βίον ἀσκητικὸν ἐπὶ πέντε συναπτὰ ἔτη (357 - 362). Περιγράφων τὸ ὠραῖον ἔρημικὸν μέρος εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν ἀδελφικὸν του φίλον Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, ἀποδεικνύει, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, τὴν συγγραφικὴν του δεινότητα⁽¹³⁾. Ἐπιανελθὼν ὁ Βασίλειος εἰς τὴν Καισάρειαν ἐστέφθη διάκονος καὶ ὀλίγον ἀργότερον ἐπίσκοπος. Προκειμένου νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πίστιν του δὲν ἔκλυεν τὸν αὐχένα ἐνώπιον τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας, οὐδ' ἐνώπιον καὶ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ ἀρειανίζοντος βασιλέως Οὐάλεντος. Ὁ Μέγας Βασίλειος εἶχε τὸ προνόμιον νὰ ἐκτιμηθῇ ἤδη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του⁽¹⁴⁾ καὶ ἀπεκλήθη οὐρανοφάντωρ, διότι, μεταξύ ἄλλων, διεφώτισε τὸ ζήτημα τῆς Τριᾶδος⁽¹⁵⁾.

(12) Ὁρα Δ. Σ. Μπαλάνου, Οἱ Πατέρες καὶ Συγγραφεῖς τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας Ἀθήναι 1949, σελ. 66 καὶ ἔπ.

(13) Ἐπιστολὴ τοῦ Βασιλείου, ὑπ' ἀριθ. 14 πρὸς τὸν Γρηγόριον.

(14) Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ Ἐπιστάμιος εἰς Μ. Βασίλειον 67.

(15) Δ. Σ. Μπαλάνου, Πατρολογία, Ἀθήναι 1930, σελ. 304.

Αἱ τελευταῖαι του λέξεις ἦσαν: «Πάτερ, εἰς χεῖρας σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμα μου».

6) Ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἰσάδελφόν του Βασίλειον, ἦτο τελείως θεωρητικὴ φυσιογνωμία καὶ διέπρεψεν ὡς συγγραφεὺς καὶ ὡς ρήτωρ. Ἀφοῦ ὁ Γρηγόριος ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα εἰς τὴν Ναζιανζόν, μετέβη εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐσπούδασεν ὁμοῦ μὲ τὸν Βασίλειον. Ταχέως ἀντελήφθη, ὅτι παρὰ τὴν ὑπαρξιν ὠρισμένων φιλοσοφικῶν δοξασιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐστράφησαν ἐναντίον τοῦ Χριστιανισμοῦ μεταξὺ τοῦ 2ου καὶ τοῦ 4ου μ. Χ. αἰῶνος, ἡ γνώσις εἶναι ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς πίστεως· τονίζει⁽¹⁶⁾ οὗτος, χαρακτηριστικῶς, ὅτι «ἡ παιδεία δὲν εἶναι μόνον ἡ χριστιανικὴ ἀλλὰ καὶ ἡ ἔθνικὴ, τὴν ὁποίαν, πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν, κακῶς ἀντιλαμβανόμενοι, ἀπορρίπτουν ὡς ἐπικίνδυνον καὶ σφαλερὰν καὶ ἀπομακρύνουσαν ἀπὸ τὸν Θεόν». Τὸ 372 ὁ Μέγας Βασίλειος ἐχειροτόνησεν τὸν Γρηγόριον ἐπίσκοπον ἐνὸς μικροῦ χωρίου τῆς Καππαδοκίας. Ὅπως ὑπεστήριζεν ὁ Μέγας Βασίλειος, θὰ ἤξιζεν εἰς τὸν Γρηγόριον νὰ εἶναι ἐπίσκοπος ὅλης τῆς οἰκουμένης, «ἐπειδὴ ὅμως εἶναι τοῦτο ἀδύνατον, ἅς εἶναι ἐπίσκοπος τοῦ ἀσήμεου χωρίου, μὴ καυχώμενος ἀπὸ τὸν τόπον, ἀλλὰ τὸν τόπον ἀνηγῶν δι' ἑαυτοῦ· διότι ἴδιον τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς εἶναι ὄχι μόνον νὰ ἐπαρκῆ διὰ τὰ μεγάλα ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ νὰ καθιστᾶ μεγάλα διὰ τῆς δυνάμεώς του». Ἐπειδὴ, ὅμως, τὸ χωρίον τοῦτο ἦτο πλησίον λεωφόρου μὲ πολλοὺς ἀστικὸς θορύβους, ὁ Γρηγόριος οὐδέποτε μετέβη ἐκεῖ. Ἐνῶ διῆγεν μονήρη βίον ἔλαβε πρόσκλησιν ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ ὁποῖοι ἐξέφραζον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ διδαχθοῦν ἀπὸ αὐτὸν τὴν ὀρθοδοξίαν. Ἡ ρητορικὴ του δεινότης ὡς καὶ ἡ λίαν ἐπιτυχὴς διδασκαλία του εἰς Κωνσταντινούπολιν δῆγειρεν ἐναντίον του τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ ἀρειανισμοῦ καὶ τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα τοῦ ἔτους 379 ὤρμησαν ἐντὸς τοῦ μικροῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, ὅπου ὁ Γρηγόριος ἱερούργει καὶ τὸν ἐπλήγωσαν. Ἐν ἔτος, ὅμως, ἀργότερον, ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος, ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν ἀρειανὸν Οὐάλεντα, ἀνέθεσεν εἰς τὸν Γρηγόριον νὰ ἱερουργῆ εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ἐπειδὴ, ὅμως, περὶ τὴν ἐκλογὴν του ἐδημιουργήθησαν ἔριδες, διὰ τοῦτο ὁ Γρηγόριος, ὁ ὁποῖος ἦτο εὐθικτος, παρητήθη καὶ ἀπεσύρθη κατ' ἀρχὴν εἰς Ἀριανζόν καὶ ἀργότερον εἰς Ναζιανζόν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 60 περίπου ἐτῶν, ἀφήσας ὀλόκληρον τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς του.

Οἱ λόγοι, τοὺς ὁποῖους ἐξεφώνησεν ὁ Γρηγόριος διακρίνονται ἀπὸ σαφήνειαν, ἀποφυγὴν πολυλογίας καὶ χάριν.

γ) Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως μεγαλοφυής.

(16) Migne, P. G., 36, 494 ἐπ.

Δεχθείς, κατὰ τὸ διάστημα τῶν σπουδῶν καὶ τῆς ἐν γένει μελέτης του, πλείστας ὄσας ἐπιδράσεις, ὡς τὴν τοῦ Ὀμήρου, τὴν τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, τὴν τῆς ρητορικῆς τοῦ Δημοσθένους, τὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης κ. ἄ., κατώρθωσεν νὰ τὰς ἀφομοιώσῃ ἐπιτυχῶς⁽¹⁷⁾. Ἐξ ἄλλου, ὑπῆρξεν ὁ καλύτερος καὶ ὁ πλέον ἀγαπητὸς μαθητὴς τοῦ ἔθνικοῦ ρήτορος Λιβανίου, ὁ ὁποῖος εἶπεν διὰ τὸν Χρυσόστομον: «Τὸν Ἰωάννην θὰ ἄρῃνα διάδοχόν μου, ἂν δὲ τὸν εἶχαν ἀρπάσει δυστυχῶς οἱ Χριστιανοί». Ὁ Ἰωάννης, ρέπων πρὸς τὸν ἀσκητισμόν, ἔζησε μονήρη βίον περὶ τὰ ἐπὶ τὰ ἔτη καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐχειροτονήθη διάκονος, πρεσβύτερος καὶ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, λαμβάνων, συνεχῶς, ἀποτελεσματικὴν μέριμναν διὰ τοὺς πτωχοὺς καὶ μέτρα πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς ἠθικῆς. Ἀκριβῶς τὰ μέτρα αὐτὰ ἐδημιούργησαν ἔντονον ἀντίδρασιν ἐναντίον τοῦ Χρυσόστομου καὶ οἱ ἐχθροὶ του ἐπεξήτουν τὴν εὐκαιρίαν διὰ νὰ τὸν ἐξουδετερώσουν. Ἡ εὐκαιρία τοὺς ἐδόθη πράγματι τὸν χειμῶνα τοῦ 401, ὅποτε, βάσει συκοφαντικῶν κατηγοριῶν ὑπαγορευθεῖσάν ὑπὸ τοῦ μεγάλου τοῦ ἐχθροῦ Θεοφίλου, ἀναγκάζουν τὸν Χρυσόστομον νὰ ἀπέλθῃ δις ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τελικῶς, ἀπέθανεν εἰς τὴν ἔξορίαν, ἐν Κομάνοις τοῦ Πόντου τὸ 407 καὶ αἱ τελευταῖαι του λέξεις ἦσαν: «Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἔνεκεν»⁽¹⁸⁾.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἦτο μέγας πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀνὴρ ἀκάμπτου χαρακτήρος· πρὸ οὐδενὸς ὑπεχώρει, ὅταν ἐπρόκειτο περὶ ἀρχῶν καὶ καθήκοντος.

§ 2. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΙΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΚΕΨΕΩΣ

Ποῖν ἢ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὰ ἐπὶ μέρους συγκεκριμένα σημεῖα τῆς οικονομικῆς σκέψεως καὶ πρακτικῆς, ἐπὶ τῶν ὁποίων οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι ἔλαβον θέσιν, θὰ ἔπρεπε νὰ τονίσωμεν ὅτι, γενικῶς, ἐσεβάσθησαν τὴν ὑφισταμένην κοινωνικο-οικονομικὴν κατάστασιν καὶ ἐπεχείρησαν, ἀπλῶς, νὰ τὴν βελτιώσουν, διὰ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ ἑλληνικοῦ κλασσικοῦ πνεύματος. Ἐξ ἄλλου, θὰ ἔπρεπε νὰ ληφθῇ ἰδιαίτερος ὑπ' ὄψιν, κατὰ τὴν σύντομον αὐτὴν ἱστορικὴν ἀνασκόπησιν, ὅτι οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι δὲν ὑπῆρξαν οικονομολόγοι καὶ ὅτι διὰ τοῦτο αἱ προτεινόμεναι, ὑπ' αὐτῶν, λύσεις εἰς καθαρῶς οικονομικὰ θέματα, χαρακτηρίζονται, συχνάκις, ἀπὸ συναισθηματισμὸν ἢ παράγοντας ἀσχέτους, κατ' ἀρχὴν, μὲ τὴν οικονομικὴν ἐπιστήμην, ὡς μεταξὺ ἄλλων, ἡ ἐλεημοσύνη.

Θὰ ἀρχίσωμεν τὴν ἀνάλυσιν τῶν οικονομικῶν σκέψεων τῶν τριῶν Ἱεραρ-

(17) Ἐμμ. Κοιφᾶ, ἔ. ἄ., σελ. 14.

(18) Παλλαδίου, Διάλογος II.

χῶν, με τὴν στάσιν τῶν ἀπέναντι εἰς τὴν ἀποταμίευσιν, ἦτοι τὴν μὴ διάθεσιν τμήματός τινος τοῦ εἰσοδήματος, ἀτομικοῦ ἢ ἔθνικοῦ, διὰ καταναλωτικούς ἀλλὰ καὶ διὰ παραγωγικούς σκοπούς. Ὡς γνωστόν, ἡ ἀποταμίευσις εἶναι ἀπαραίτητος εἰς οἰανδήποτε οἰκονομίαν, ἡ ὁποία ἐπιδιώκει διεύρυνσιν τῆς παραγωγικῆς τῆς δάσεως, ἦτοι δυνατότητα ὀλονὲν μεγαλυτέρας καταναλώσεως εἰς τὸ μέλλον. Βεβαίως, ἡ ἀποταμίευσις, ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἀπὸ μικροοικονομικῆς ἀπόψεως, εἶναι δυνατόν νὰ ὀδηγήσῃ καὶ εἰς καλυτέραν κατανομήν τοῦ εἰσοδήματος· τοιοῦτο τι, εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ εἰς περιπτώσιν χρησιμοποίησεως τῆς ἀποταμιεύσεως τῶν εὐπόρων διὰ τὴν αὔξησιν τῆς καταναλώσεως τῶν ἀπορωτέρων κοινωνικῶν τάξεων. Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι τάσσονται, γενικῶς, ὑπὲρ αὐστηρῶν οἰκονομιῶν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν των⁽¹⁹⁾. Ἡ προσπάθειά των αὕτη θὰ πρέπει νὰ συνδυασθῇ ἀφ' ἑνὸς μὲν με τὸν σκοπὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπέβλεπεν ἡ ἀποταμίευσις, ὡς τὴν ἀντιλαμβάνονται οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι, ἀφ' ἑτέρου δὲ με τὰς γενικωτέρας οἰκονομικὰς συνειδέας, εἰς τὰς ὁποίας αὕτη κατέληγεν. Κατ' ἀρχήν, αἱ οἰκονομίαι, ἦτοι ἡ ἀποταμίευσις τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν ἀπέβλεπεν εἰς ἓν εἶδος ἀνακατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος, τὸ ὁποῖον βεβαίως, μόνον ἀπὸ ἀπόψεως συνειδέων θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐμπίπτον εἰς τὰ πλαίσια τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ἦτοι εἰς τὴν φιλανθρωπίαν. Ἐν ὄψει τοῦ γεγονότος τῆς μὴ ὑπάρξεως ὀργανωμένης κοινωνικῆς πολιτικῆς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἡ ἴδρυσις νοσοκομείων καὶ ἡ συντήρησις πολυαριθμῶν πτωχῶν, ὑπὸ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, ἀνεπλήρωσεν, μέχρι σημείου τινός, τὸ ὡς ἄνω κενόν. Θὰ ἠδύνατο, ὁμως, περαιτέρω νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ διὰ τῆς φιλανθρωπίας πραγματοποιουμένη αὕτη ἀνακατανομὴ κατέληγεν εἰς αὔξησιν τῆς ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν τῶν ἐνδεῶν καὶ εἰς μείωσιν τῆς ροπῆς πρὸς ἀποθησαύρισιν τῶν εὐπόρων, συνεπῶς εἰς τόνωσιν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος ἐν γένει. Ἐξ ἄλλου, καὶ ἡ, ἐκ μέρους τῶν τριῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, καταδίκη τῆς συγκεντρώσεως ὑπερβολικοῦ πλοῦτου, ὠδήγει εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, ἦτοι εἰς τὴν αὔξησιν τῆς συνολικῆς δαπάνης τῆς οἰκονομίας διὰ τῆς καλυτέρας κατανομῆς τοῦ πλοῦτου. Ἡ ὀρθὴ κρίσις καὶ ἡ ἀποφυγὴ ὑπερβολῶν, διὰ τῶν ὁποίων διεκρίνοντο οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι, τοὺς κατέστησεν σκεπτικὸς καὶ ἔναντι τοῦ ἀσκητισμοῦ. Ὁ Χρυσόστομος εἶπεν ἐπιγραμματικῶς⁽²⁰⁾: «οὐ καθάπερ ὁ Σινωπεὺς ἐκεῖνος ὁ ράκια περιβεβλημένος καὶ πίθον οἰκᾶν εἰς οὐδὲν δέον, ἐξέπληξε μὲν πολλούς, ἀφέλησε δὲ οὐδένα». Ἡ περιθάλψις, ὁμως, ἐνδεῶν ἀπὸ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν οὐδόλως σημαίνει τάσιν τούτων πρὸς κοινοκτημοσίην δι' ἀνατρεπτικῶν ἐνεργειῶν⁽²¹⁾. Τοῦτο συνάγεται, ἄλλωστε, καὶ ἐκ τῆς στάσεως τῶν τριῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἔναντι τοῦ

(19) Ὅρα Δ. Σ. Μπαλάνου, Διατὶ ἡ ἐορτὴ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν ἐθεαπίσθη ὡς ἐορτὴ τῆς παιδείας, Ἀθήναι 1948, σελ. 4 καὶ Πατρολογία τοῦ ἰδίου, ἔ. ἀ., σελ. 347.

(20) Ὅμιλία λε' εἰς Α' Κορινθίους εἰς Πατρ. 61, 302.

(21) Δ. Σ. Μπαλάνου, Διατὶ ἡ ἐορτὴ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν κ.τ.λ. ἔ. ἀ., σελ. 13.

πλούτου. Λέγει, σχετικῶς, ὁ Χρυσόστομος: «οὐ κελεύομεν μὴ πλουτεῖν, ἀλλὰ κακῶς μὴ πλουτεῖν, ἔξεστι γὰρ πλουτεῖν, ἀλλὰ χωρὶς ἀρπαγῆς καὶ βίας» (22).

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν παράδοσιν, ἡ αὐτοῖα περιφρονεῖ τὴν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν, οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι δέχονται γενικῶς ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἐργάζεται, διότι μέσῳ τῆς ἐργασίας ἀποκτᾶται ἡγεία καὶ νηφαλιότης καὶ καταφέρονται κατὰ τῆς ἀργίας ὡς μητρὸς πάσης κακίας (23). Οὗτοι, περαιτέρω, δὲν διακρίνουν εἶδη ἐργασίας, ἐκτιμοῦντες ἐξ ἴσου διὰ ἀνεξαιρέτως, ὡς παρατηρεῖ, σχετικῶς, ὁ Χρυσόστομος: «ἀλλὰ καὶ τὸν σκηνοποιόν... ἀδελφὸν νόμιζε... δταν οὖν ἰδῆς ὑλοκοποῦντα, σφυροκοποῦντα, ἠσβολωμένον, μὴ διὰ τοῦτο καταφρόνει, ἀλλὰ διὰ τοῦτο θαύμαζε» (24). Καὶ εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν: «μηδεὶς τοίνυν αἰσχυνέσθω τὴν τέχνην ἔχόντων, ἀλλ' οἱ εἰκῆ τρεφόμενοι καὶ ἀργοῦντες, οἱ διακόνους κεχρημένοι πολλοῖς... Τὸ γὰρ διὰ παντὸς ἐργαζόμενον τρέφεσθαι φιλοσοφίας εἶδος ἐστί· τούτων αἱ ψυχαὶ καθαρώτεραι, τούτων αἱ διάνοιαι ἐντονώτεραι... Μὴ τοίνυν καταφρονῶμεν τῶν ἀπὸ χειρῶν τρεφόμενων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτοὺς μακαρίζομεν διὰ τοῦτο» (25). Ἐν τούτοις, εἶναι ὀρισμένοι ἐργασίαι, τὰς ὁποίας εἶναι προτιμότερον νὰ ἀποφεύγη τις, διότι θέτουν εἰς κίνδυνον τὴν ἠθικὴν, ὡς εἶναι μετὰξὺ ἄλλων, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μονομάχου, τοῦ ἠθοποιῦ, τοῦ τοκογλύφου καὶ τοῦ μεγαλεμπόρου (26). Ἡ στάσις αὐτῆ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, ἔναντι τῆς ἐργασίας, ἡ ὁποία, ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν συγχρόνων ἀντιλήψεων, κρίνεται ἀδιαμφισβητήτως ὀρθή, καθίσταται περιοσότερον ἀξιοθαύμαστος ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ὅτι οὗτοι, ἂν καὶ συνεχιστοὶ τοῦ κλασσικοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἐγνώριζον, ἐν τούτοις, νὰ χαράσσον ἰδίας κατευθύνσεις, ὁσάκις ἐκρίνον τοῦτο ἀπαραίτητον.

Ὁ Χρυσόστομος, ἐξ ἄλλου, τάσσεται ἀσυζητητεῖ, ἐναντίον τοῦ θεσμοῦ τῆς προικῶς· οὗτος συνιστᾷ: «οὐδεὶς νὰ ἀναμένη νὰ πλουτίσῃ ἀπὸ τὴν γυναῖκα του, διότι ὁ τοιοῦτος πλοῦτος εἶναι αἰσχρὸς καὶ ἐπονείδιστος». Καὶ συνεχίζων ὁ Χρυσόστομος ἐρωτᾷ: «ποῖος μέλλων νὰ ὑπανδρευθῆ ἔξετάζει τὸν τρόπον καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῆς κόρης; οὐδεὶς· ἀλλὰ μόνον ἐρωτᾷ διὰ τὰ χρήματα καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰ ποσὰ τῆς ποικίλης περιουσίας, ὡσὰν νὰ πρόκειται νὰ ἀγοράσῃ τι ἢ νὰ κάμῃ συνήθη τινὰ συναλλαγὴν» (27). Αἱ κρίσεις αὗται τοῦ Χρυσόστομου, ἄκρως προοδευτικαὶ διὰ τὴν ἐποχὴν του, θὰ ἠδύναντο κάλλιστα νὰ διατυπωθῶν καὶ σήμερον εἰς πολλὰς συγχρόνους οἰκονομίας.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν θεσμόν τῆς ἰδιοκτησίας, οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι διετύ-

(22) Ὁμιλία ια' εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους, 61, 94.

(23) Π. Ἱ. Μπρατσιώτου, Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι, ..., ἔ. ἀ., σελ. 17.

(24) Ὁμιλία κ' 8 εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους, 61, 168.

(25) Ὁμιλία ε' 6 εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους, 51, 47.

(26) Π. Ἱ. Μπρατσιώτου, ἔ. ἀ., σελ. 18.

(27) Δ. Σ. Μπαλάνου, Οἱ Πατέρες κ.τ.λ., ἔ. ἀ., σελ. 97.

πωσαν ὀρθῶς καὶ συγχρόνως, προοδευτικῶς, διὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἀπίστων. Πράγματι, ὡς γνωστόν, εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἀνεγνωρίζετο ὄχι μόνον τὸ δικαίωμα χρήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ δικαίωμα καταχρήσεως τῆς ιδιοκτησίας. Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι ἀναγνωρίζουν τὴν ιδιοκτησίαν ὡς «δῶρον Θεοῦ» καὶ ὡς «περιουσία Θεοῦ» καὶ ἐνεκα τούτου εἶναι φυσικὸν νὰ ὑποστηρίζουν τὴν καὶ σήμερον κρατούσαν, σχετικῶς, ἀποψιν, δάσει τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ἔχει μόνον δικαίωμα χρήσεως ὄχι, ὅμως, καὶ καταχρήσεως. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἰσάδελφοι, Βασίλειος ὁ Μέγας⁽²⁸⁾ καὶ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός⁽²⁹⁾ ἐκλαμβάνουν τοὺς πλουσίους ὡς «οἰκονόμους τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθέντων». Ὑπὸ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, ἐξ ἄλλου, ἐξετάζεται καὶ ὁ τρόπος κτήσεως τῆς περιουσίας καὶ ἀναγνωρίζεται ὡς τὸ πλέον θεμιτὸν, πρὸς τοῦτο, μέσον ἢ ἐργασία. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, αἱ σχετικαὶ ἀπίσται τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν ὑπεθυμίζουσιν τὴν περὶ ιδιοκτησίας δικαιολογίαν τοῦ Ἀγγλοῦ Lücke, ἡ ὁποία ἐκλαμβάνεται ὡς «προῖον ἐργασίας»⁽³⁰⁾.

Εἶναι, θεβαίως, ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀναγνώρισις τῆς ιδιοκτησίας συνδέεται ἀπὸ τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας, μὲ τὴν δυνατότητα παροχῆς βοήθειας εἰς τοὺς ἐνδεεῖς ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο ἡ ιδιοκτησία καθίσταται μέσον, διὰ τοῦ ὁποῖον λαμβάνει σάρκα καὶ ὄστα ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον. Οὕτως, ὁ Χρυσόστομος⁽³¹⁾ εἶπεν: «καὶ τὰ χρήματα καλά, ἀλλὰ ἐὰν μὴ κρατῇ τῶν κεκτημένων ἐὰν τὰς πενίας τῶν πλησίον λήῃ». Διὰ νὰ εἶναι, ἐξ ἄλλου, δυνατὴ ἡ, εἰς ἀξίαν λόγου, πραγματοποιήσις τῆς φιλανθρωπίας, ἐκ τῆς ὁποίας ἀναμένεται μείωσις τῶν κοινωνικῶν ἀδικιών, συνεπεία τῆς ἀνίσου κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, εἶναι ἀπαραίτητον δικαίωμα καταχθῆ ἢ πλεονεξία· ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ ἀποφαίνονται ὁμοφώνως ὁ Χρυσόστομος καὶ ὁ Βασίλειος ὁ Μέγας. «Ὅτι ἔστιν πένης ὁ μὴδὲν ἔχων, ἀλλ' ὁ πολλῶν ἐπιθυμῶν, οὐκ ἔστιν πλούσιος, ὁ πολλὰ κεκτημένος, ἀλλὰ ὁ μὴδενὸς δεόμενος... Αἱ προαιρέσεις καὶ τοὺς πλουτοῦντας καὶ τοὺς πενομένους ἐργάζονται οὐκ ἢ τῶν χρημάτων περιουσία, οὐδὲ ἢ ἐνδεΐα, λέγει ὁ Χρυσόστομος⁽³²⁾ καὶ συμφωνεῖ μαζὶ του καὶ ὁ Βασίλειος ὁ Μέγας⁽³³⁾: «πένης ἔστιν ὁ τῶν πολλῶν ἐνδεής. Πολλῶν δὲ ἡμᾶς ἐνδεεῖς ποιεῖ τὸ τῆς ἐπιθυμίας ἀκόρεστον».

Ἀγαπητοὶ μου φοιτηταὶ καὶ φοιτήτριαι. Σήμερον, ἄς ἀφήσωμεν τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν, νὰ κατακλυσθοῦν ἀπὸ τὸν βίον καὶ τὰ ὄντως λαμπρὰ διδάγματα τῶν τριῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας. Θὰ κατανοήσωμεν, οὕτως, ἀφ' ἑνὸς

(28) Ὁμιλία εἰς τὸ «Καθελὼ κ.τ.λ.» (Ε.Π.Μ. 31, 264).

(29) Λόγος ΙΔ' περὶ φιλοποτίας (Ε.Π.Μ. 35, 882).

(30) Ὁρα Δ. Ἱ. Δελιδάκη, Παραδόσεις Θεωρητικῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, Ε' ἔκδοσις, Θεσσαλονίκη 1967, σελ. 43.

(31) Ὁμιλία Ιγ' εἰς Α' Κορινθίους εἰς Πατρ. 61, 113.

(32) Ὁμιλία δ' τὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολήν, εἰς Πατρ. 62, 196.

(33) Ὁμιλία πρὸς τοὺς Πλουτοῦντας, εἰς Πατρ. 31, 292.

μὲν ὅτι ἀποτελεῖ δι' ἡμᾶς μέγα προνόμιον τὸ ὅτι ἐγεννήθημεν Ἕλληνες καὶ εἰ-
 μεθα φορεῖς τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον παρ' ἡμῖν δεόν-
 τως κατὰ τὰ τελευταῖα τρία ἔτη προέβαλεν ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Ἑθνικῆς Κυβερ-
 νήσεως εἰς τόσας ἀγορεύσεις καὶ εἰς πολλὰς πεφωτισμένας ἐνεργείας, καὶ
 ἀπ' ἑτέρου ὅτι αἱ κοινωνικαὶ μεταβολαὶ ἀπαιτοῦν χρόνον καὶ ἐπίτευξιν γενικῆς
 ὠριμότητος τοῦ περιβάλλοντος, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου πραγματοποιοῦνται ἄλλως κιν-
 δυνεύουν νὰ καταλήξουν εἰς ἀποτυχίον.

Εὐχαριστῶ πολὺ.